

Prof. univ. dr. Anca-Lelia Lorincz

DREPT PROCESUAL PENAL

Volumul I

**- Curs universitar pentru programul
de studii universitare de licență -**

Prof. univ. dr. Anca-Lelia Lorincz

DREPT PROCESUAL PENAL

Volumul I

**- Curs universitar pentru programul
de studii universitare de licență -**

Universul Juridic

București

- 2015 -

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2015, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LORINCZ, ANCA-LELIA

Drept procesual penal / prof. univ. dr. Anca Lelia Lorincz. – București :

Universul Juridic, 2015-

vol.

ISBN 978-606-673-557-5

Vol. 1. - 2015. - Bibliogr. - ISBN 978-606-673-558-2

343(498)

REDACTIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

CAPITOLUL I

ASPECTE INTRODUCTIVE PRIVIND PROCESUL PENAL ȘI DREPTUL PROCESUAL PENAL

Secțiunea I

Considerații generale privind procesul penal

1. Noțiunile de justiție penală și activitate judiciară în materie penală

Conviețuirea indivizilor, relaționarea lor în cadrul vieții sociale presupune existența dreptului, ca ansamblu de reguli de conduită instituite și garantate de puterea publică. Prin reglementarea vieții sociale, a relațiilor sociale, cu ajutorul regulilor de drept, se realizează ordinea juridică necesară funcționării societății.

Existența ordinii juridice – ca nucleu al ordinii sociale – este asigurată atât prin procesul de creare a dreptului, cât și prin cel de realizare a sa. Cu alte cuvinte, activitatea de elaborare a dreptului, a normelor juridice nu este un scop în sine, nefiind suficientă pentru instituirea ordinii juridice; procesul de creare a dreptului își justifică existența doar prin transpunerea în fapt a prevederilor cuprinse în normele juridice, doar alături de procesul de realizare a dreptului. La rândul său, procesul de realizare a dreptului are loc fie prin respectarea de bunăvoie a dispozițiilor legale (prin conformare), fie prin intervenția organelor abilitate ale statului pentru restabilirea ordinii de drept în cazul încălcării acestor dispoziții (prin constrângere).

În situația încălcării unei norme juridice penale se naște un conflict între societate (stat) și făptuitor, conflict a cărui soluționare presupune tragerea la răspundere penală a făptuitorului. Această tragere la răspundere penală (prin aplicarea sancțiunii prevăzute în norma penală încălcată) se realizează de către organele judiciare prevăzute de lege (ca reprezentante ale statului), numai pe calea justiției, în urma desfășurării unui proces penal.

Justiția penală reprezintă activitatea desfășurată de instanțele judecătorești, activitate prin care se urmărește soluționarea cauzelor penale, adică aplicarea legii penale la cazurile concrete deduse judecății.

Din perspectiva principiului separației puterilor în stat, puterea (autoritatea) judecătorească are un rol extrem de important în existența statului de drept. Importanța activității judecătorești este evidențiată în chiar prevederile constituționale potrivit cărora justiția se înfăptuiește în numele legii și se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție și prin celelalte instanțe judecătorești stabilite de lege [art. 124 alin. (1) și art. 126 alin. (1) din Constituție¹]. Această reglementare-cadru este preluată și în

¹ Constituția României, republicată în M. Of. nr. 767 din 31 octombrie 2003.

conținutul art. 1 alin. (1) din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară¹, în care se prevede că puterea judecătorească se exercită de Înalta Curte de Casație și Justiție și de celelalte instanțe judecătorești stabilite de lege.

Instanțele de judecată nu sunt, însă, singurele organe judiciare care au atribuții pe parcursul procesului penal; ele sunt ajutate de organele de urmărire penală, a căror activitate o precede pe cea a instanțelor judecătorești, și care strâng probe pentru a dovedi existența infracțiunii, pentru a-l identifica pe făptuitor și a constata dacă este cazul să se dispună trimiterea în judecată. Prin urmare, noțiunea de **activitate judiciară** are un sens mai larg decât noțiunea de justiție penală, reprezentând activitatea desfășurată de toate organele judiciare în scopul aplicării legii penale.

Din categoria organelor judiciare fac parte instanțele judecătorești, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară și organele de urmărire penală alcătuite, la rândul lor, din procurori și organe de cercetare penală. Pentru soluționarea cauzelor penale, organele judiciare colaborează și cu alți subiecți procesuali (persoane care au sau nu un interes direct în rezolvarea cauzei), astfel încât la desfășurarea activității judiciare pot participa și părțile, subiecții procesuali principali (persoana vătămată și suspectul), avocatul, martorii, experții, interpreții etc. Cooperarea tuturor acestor categorii de subiecți dă conținut unei activități mai cuprinzătoare denumită proces penal².

2. Noțiunea și fazele procesului penal

Tragerea la răspundere penală a persoanei care a săvârșit o infracțiune se realizează de către instanțele judecătorești, în urma desfășurării unui ansamblu de activități care fac parte din procesul penal. Prin urmare, aplicarea sancțiunii corespunzătoare normei penale încălcate presupune parcurgerea unui proces penal.

Noțiunea de proces penal este strâns legată de noțiunile de justiție penală și activitate judiciară, întrucât atât justiția penală (ca activitate a instanțelor judecătorești), cât și activitatea judiciară în general (care cuprinde activitatea tuturor organelor judiciare) au loc în cadrul procesului penal³.

Pentru a defini **noțiunea de proces penal** trebuie să analizăm, mai întâi, elementele definitorii (trăsăturile caracteristice) ale acestuia.

- Astfel, procesul penal este alcătuit dintr-un complex de activități desfășurate coordonat și progresiv care formează un lanț de manifestări succesive, la capătul căruia se va hotărî dacă este sau nu cazul să fie aplicată o sancțiune⁴. De altfel, denumirea de proces derivă din cuvântul latin *processus* care înseamnă înaintare, evoluție, progres.

¹ Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată în M. Of. nr. 827 din 13 septembrie 2005, cu modificările și completările ulterioare.

² Gr. Theodoru, *Dreptul procesual penal român, Partea generală.*, vol. I, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, 1971, p. 9.

³ A.L. Lorincz, *Drept procesual penal*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 8.

⁴ V. Dongoroz în V. Dongoroz și colectiv, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român, Partea generală.*, vol. I, Editura Academiei, București, 1975, p. 7.

- La desfășurarea activităților care alcătuiesc procesul penal participă anumite categorii de subiecți procesuali: organele judiciare (ca subiecți oficiali), părțile (inculpatul, partea civilă, partea responsabilă civilmente), subiecții procesuali principali (persoana vătămată și suspectul), avocatul, precum și alte persoane care își aduc contribuția la desfășurarea acestor activități, fără a avea un interes direct în rezolvarea cauzei (martorii, experții, interpreții, substituiții procesuali etc.).

- Activitățile care alcătuiesc procesul penal se desfășoară conform prevederilor legale, fiind strict reglementate de normele de procedură penală. De altfel, în chiar art. 1 alin. (1) C. pr. pen. se prevede că „normele de procedură penală reglementează desfășurarea procesului penal și a altor proceduri judiciare în legătură cu o cauză penală”¹.

De asemenea, conform principiului legalității procesului penal, acest proces „se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege”, în sensul că organizarea și competența organelor judiciare, modul de desfășurare a activității procesuale, conținutul diferitelor acte procesuale și procedurale, drepturile și obligațiile subiecților procesuali sunt prevăzute de lege.

Stricta legalitate a procesului penal se impune datorită implicațiilor pe care le are desfășurarea activității procesuale asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor. Pronunțarea unei hotărâri judecătorești prin care se dispune sau nu aplicarea sancțiunii corespunzătoare normei penale încălcate, în urma parcurgerii unui proces penal ale cărui coordonate nu sunt precis determinate de lege, ar putea afecta drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, după cum și folosirea unor instituții procesuale cu caracter de constrângere (cum ar fi măsurile preventive sau măsurile asigurătorii) în afara limitelor legii, ar putea leza aceste drepturi și obligații.

- Reglementarea desfășurării procesului penal prin norme de procedură penală are un anumit scop; astfel, potrivit alin. (2) al art. 1 C. pr. pen., „normele de procedură penală urmăresc asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte”.

Pe baza acestor elemente, putem formula o definiție a procesului penal; astfel, procesul penal reprezintă ansamblul activităților reglementate de normele de procedură penală, desfășurate de organele judiciare cu participarea părților, a subiecților procesuali principali, a avocatului și a altor persoane, în vederea rezolvării raportului juridic de conflict născut din încălcarea normei juridice penale de incriminare și aplicării sancțiunii corespunzătoare acestei norme.

Noțiunea de proces penal nu trebuie confundată cu noțiunea de cauză penală (litigiu penal sau pricină penală); cauza penală reprezintă obiectul procesului penal, adică faptele penale săvârșite sau presupuse ca fiind săvârșite (obiectul material al

¹ Noțiunea de „procedură judiciară în legătură cu o cauză penală” are un sens mai restrâns decât noțiunea de „proces penal”, reprezentând doar o modalitate de desfășurare a unor activități procesuale.

procesului) ori raportul juridic de conflict născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii (obiectul juridic al procesului)¹.

Pentru a se asigura stricta reglementare legală a activităților procesuale, s-a impus o riguroasă sistematizare a acestora, obținută prin structurarea procesului penal pe mai multe faze.

Fazele procesului penal sunt diviziuni ale acestuia, care încorporează un complex de activități, derulate succesiv, progresiv și coordonat, având un obiect propriu și urmând să se finalizeze cu soluții proprii².

În structura procesului penal se disting patru faze: urmărirea penală, camera preliminară, judecata și punerea în executare a hotărârilor definitive. Fiecare din aceste faze este delimitată prin anumite acte procesuale și în cadrul fiecăreia dintre aceste faze își exercită atribuțiile anumite categorii de organe judiciare.

- Astfel, prima fază a procesului penal, **urmărirea penală** are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea persoanelor care au săvârșit o infracțiune și la stabilirea răspunderii acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată [art. 285 alin. (1) C. pr. pen.].

În faza urmăririi penale au atribuții, de regulă, organele de urmărire penală – procurorii (care fac parte din Ministerul Public și sunt constituiți în parchete pe lângă fiecare instanță judecătorească) și organele de cercetare penală. În anumite situații, expres prevăzute de lege, în cadrul urmăririi penale intervine și judecătorul de drepturi și libertăți (pentru soluționarea unor sesizări privind măsurile preventive, măsurile asigurătorii, încuviințarea perchezițiilor etc.).

Limita inițială a urmăririi penale este dispoziția de începere a urmăririi penale materializată prin ordonanță³, iar limita finală a urmăririi penale este fie dispoziția de trimitere în judecată, dată prin rechizitoriu, fie dispoziția de clasare sau renunțare la urmărire penală, dată prin ordonanță⁴.

- **Camera preliminară**, fază intermediară între urmărirea penală și judecată⁵, are ca obiect verificarea, după trimiterea în judecată, a competenței și a legalității sesizării instanței, precum și verificarea legalității administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală (art. 342 C. pr. pen.).

¹ G. Antoniu, N. Volonciu, N. Zaharia, *Dicționar de procedură penală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 44.

² N. Volonciu, *Tratat de procedură penală, Partea generală*, vol. I, Editura Paideia, București, 1993, p. 21.

³ Potrivit art. 305 alin. (2) C. pr. pen., începerea urmăririi penale se dispune prin ordonanță.

⁴ Așa cum reiese din conținutul art. 327 C. pr. pen., rezolvând cauza, procurorul emite rechizitoriu prin care dispune trimiterea în judecată, dacă din materialul de urmărire penală rezultă că fapta există, că a fost săvârșită de inculpat și că acesta răspunde penal, sau emite ordonanță prin care clasează ori renunță la urmărire, potrivit dispozițiilor legale (art. 315 și art. 318 C. pr. pen.).

⁵ În structura noului Cod de procedură penală, camera preliminară cunoaște o reglementare separată (Titlul II al Părții speciale), între Titlul I – Urmărirea penală și Titlul III – Judecata, ceea ce conduce la concluzia că legiuitorul a conceput-o ca pe o fază procesuală distinctă. De altfel, și în Expunerea de motive la proiectul Legii pentru punerea în aplicare a Codului de procedură penală, se face referire expresă la „faza procesuală a camerei preliminare”. Pe de altă parte, întrucât se desfășoară după trimiterea în judecată, putem spune că faza camerei preliminare este accesorie judecătii.

Dintre organele judiciare, în procedura camerei preliminare atribuții revin judecătorului de cameră preliminară¹.

Limita inițială a camerei preliminare este dispoziția de trimitere în judecată, cuprinsă în rechizitoriu (ca act de sesizare a instanței), iar limita finală a acestei faze procesuale este fie dispoziția de începere a judecării, fie dispoziția de restituire a cauzei la parchet și de reluare a urmăririi penale, materializată în încheierea motivată a judecătorului de cameră preliminară².

- **Judecata** este cea fază a procesului penal alcătuită dintr-un ansamblu de activități desfășurate, în principal, de instanța de judecată.

Dintre organele judiciare, au atribuții în faza de judecată și procurorii – ca procurori de ședință (a căror participare la judecată este obligatorie); rolul principal îl are, însă, instanța, ea fiind cea care ia și pronunță hotărârea judecătorească.

În această fază, instanța verifică întreaga activitate procesuală desfășurată cu toți ceilalți participanți la proces, atât înainte judecării cauzei, cât și pe parcursul judecării ei, în vederea soluționării definitive a acesteia.

Limita inițială a judecării este marcată prin dispoziția de începere a judecării, dată prin încheierea motivată a judecătorului de cameră preliminară, iar limita finală a judecării o constituie momentul rămânerii definitive a hotărârii judecătorești (sentință sau decizie).

- Ultima fază a procesului penal, **punerea în executare a hotărârii judecătorești definitive**, are ca obiect aducerea la îndeplinire a dispozițiilor cuprinse în hotărârea instanței. Competența efectuării activităților procesuale din această fază revine, în principal, instanței – ca instanță de executare³, dar anumite atribuții pot avea și procurorul⁴, unele organe⁵ din cadrul Ministerului Afacerilor Interne sau alte autorități abilitate de lege⁶.

¹ Potrivit art. 54 C. pr. pen., judecătorul de cameră preliminară este judecătorul care, în cadrul instanței, potrivit competenței acesteia: a) verifică legalitatea trimiterii în judecată dispuse de procuror; b) verifică legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală; c) soluționează plângerile împotriva soluțiilor de neurmărire sau de netrimitere în judecată; d) soluționează alte situații expres prevăzute de lege.

² Așa cum reiese din conținutul art. 346 C. pr. pen., în cazul în care constată legalitatea sesizării instanței, a administrării probelor și a efectării actelor de urmărire penală, judecătorul de cameră preliminară dispune începerea judecării. În schimb, judecătorul de cameră preliminară restituie cauza la parchet dacă: a) rechizitoriu este neregularitar întocmit, iar neregularitatea nu a fost remediată de procuror în termenul prevăzut de lege și atrage imposibilitatea stabilirii obiectului sau limitelor judecării; b) a exclus toate probele administrate în cursul urmăririi penale; c) procurorul solicită restituirea cauzei în condițiile prevăzute de lege.

³ De pildă, în cazul punerii în executare a pedepsei închisorii, instanța întocmește mandatul de executare.

⁴ Procurorul este obligat să participe la ședința de judecată în care se aplică procedura la instanța de executare, potrivit art. 597 alin. (3) C. pr. pen.

⁵ Pe baza mandatului de executare a pedepsei închisorii, organul de poliție procedează la arestarea condamnatului [art. 557 alin. (1) C. pr. pen.].

⁶ De pildă, pentru punerea în executare a pedepsei închisorii, când condamnatul se află în stare de deținere, atribuții privind executarea mandatului are comandantul locului de deținere [art. 557 alin. (6) și (7) C. pr. pen.]; de asemenea, în situația punerii în executare a măsurii de siguranță a obligării la tratament medical sau a internării medicale, unele atribuții revin autorității de sănătate publică din județul pe al cărui teritoriu locuiește persoana față de care s-a luat măsura [art. 566 alin. (1) și art. 569 alin. (1) C. pr. pen.].

Limita inițială a acestei faze procesuale este reprezentată de momentul rămânerii definitive a hotărârii penale, iar limita finală o constituie momentul punerii efective în executare a dispozițiilor din hotărâre, moment care poate fi determinat diferit în funcție de felul pedepsei (fie prin procesul-verbal în care se consemnează data începerii executării pedepsei – dacă pedeapsa este închisoarea, fie prin depunerea la instanță a recipisei de achitare a amenzii – dacă pedeapsa este amenda penală).

Noțiunea de fază procesuală nu trebuie confundată cu noțiunea de stadiu procesual. Stadiile procesuale reprezintă trepte diferite de desfășurare a procesului, în cadrul diferitelor etape pe care acesta le parcurge. Cu alte cuvinte, stadiile procesuale sunt subîmpărțiri ale etapelor de desfășurare a procesului penal; ele au o funcție proprie, alcătuind, în cadrul activității principale, un mănunchi unitar de activități¹ [spre exemplu, în judecata în căile de atac, etapă a fazei judecătii, se pot folosi succesiv mai multe căi de atac (apelul - ca și cale de atac ordinară, căile extraordinare de atac: recursul în casație, revizuirea, redeschiderea procesului în cazul judecării în lipsa persoanei condamnate, fiecare dintre acestea constituind un stadiu procesual)].

De-a lungul timpului, au existat mai multe sisteme procesuale², adică mai multe tipuri de reglementare procesual-penală, care au funcționat uneori exclusiv, alteori cumulativ, în aceeași perioadă de timp. Sub aspectul structurii procesului penal, între aceste sisteme procesuale există anumite diferențe.

Astfel, sistemul acuzatorial era caracterizat prin libertatea de producere (în sensul de administrare) a probelor, oralitatea și publicitatea judecătii. Inițiativa procesului revenea unui acuzator (victima infracțiunii sau orice altă persoană); acesta avea obligația de a aduce probele, iar învinuitul avea dreptul la contraprobe. Probele și contraprobele se discutau oral și public, instanța având un rol pasiv, limitându-se la rezolvarea cauzei pe baza probelor prezentate. Acest sistem a funcționat, în diferite variante, în antichitate și în prima parte a evului mediu.

Sistemul inchizitorial se caracteriza prin trăsături opuse sistemului acuzatorial. Acuzarea, apărarea și judecata nu mai erau activități distincte, procesul penal fiind pornit din oficiu de organul care avea sarcina de a aduna probele și de a judeca pricina. Procedura era scrisă și secretă. Singura parte în proces era învinuitul, iar probațiunea avea un caracter formal, rezolvarea cauzei realizându-se, de regulă, fără dezbateri. Acest sistem, folosit în forme rudimentare încă din antichitate, apare în forma sa tipică odată cu întărirea puterii centrale în evul mediu și cu organizarea justiției canonice inchizitoriale.

Sistemul mixt (eclectic) folosea aspectele considerate utile din celelalte două sisteme, caracterizându-se prin existența unei faze preliminare a procesului penal, reglementată potrivit sistemului inchizitorial (procedură din oficiu, scrisă, secretă) și a unei faze de judecată în care sunt aplicate regulile sistemului acuzatorial (oralitate, contradictorialitate). În sistemul mixt nu se aplică, însă, cu strictețe regulile celorlalte două sisteme, ci există numeroase abateri de la acestea, fiecare legislație procesuală penală modernă adoptând reglementări cu particularități proprii.

¹ G. Antoniu, N. Volonciu, N. Zaharia, *op. cit.*, p. 255.

² *Ibidem*, p. 253.

Secțiunea a II-a

Faptele și raporturile juridice procesuale penale

1. Noțiunea și clasificarea faptelor juridice procesuale penale

Raporturile sociale care se stabilesc între subiecții participanți la realizarea procesului penal devin raporturi juridice numai dacă sunt reglementate de norme juridice; incidența normelor juridice asupra acestor raporturi sociale este condiționată de existența anumitor împrejurări care, potrivit legii, se constituie în fapte juridice.

Prin fapt juridic, în general, se înțelege o împrejurare de fapt de care legea condiționează nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice ori împiedicarea apariției lor. Plecând de la această noțiune generică, putem defini **faptele juridice procesuale penale** ca fiind acele împrejurări de fapt care, potrivit legii, determină nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice procesuale penale ori împiedică apariția lor.

În funcție de **efectele pe care le produc**, faptele juridice procesuale penale au fost clasificate, în literatura juridică¹, în: fapte constitutive, fapte modificatoare, fapte extinctive și fapte impeditiv.

- *Faptele juridice procesuale penale constitutive* sunt cele care duc la apariția raporturilor juridice procesuale penale (de pildă, sesizarea organelor de urmărire penală prin plângerea persoanei vătămate, sesizare în urma căreia se dispune începerea urmăririi penale sau declarația persoanei vătămate de constituire ca parte civilă).

- *Faptele juridice procesuale penale modificatoare* sunt acelea care aduc modificări raporturilor juridice procesuale penale, în sensul că modifică drepturile și obligațiile participanților la procesul penal (spre exemplu, depășirea de către suspectul sau inculpatul minor, în cursul urmăririi penale, a vârstei de 16 ani modifică raportul dintre acesta și organul de urmărire penală, absolvind organul de urmărire penală de obligația de a cita părinții ori, după caz, ocrotitorii legali, precum și direcția generală de asistență socială și protecție a copilului din localitatea unde se desfășoară audierea).

- *Faptele juridice procesuale penale extinctive* sunt cele care duc la stingerea raporturilor juridice procesuale penale (spre exemplu, decesul suspectului ori al inculpatului persoană fizică, împăcarea, retragerea plângerii prealabile sau amnistia, dacă intervin după declanșarea procesului penal determină clasarea sau încetarea procesului penal, în funcție de faza procesuală în care intervin).

- *Faptele juridice procesuale penale impeditiv* sunt cele care împiedică nașterea raporturilor juridice procesuale penale (retragerea plângerii prealabile, împăcarea, prescripția, dacă intervin înainte de începerea procesului penal împiedică declanșarea acestuia). Se observă că aceleași împrejurări care pot constitui fapte extinctive, dacă intervin în anumite condiții, respectiv înainte de începerea procesului penal, se constituie în fapte impeditiv.

¹ N. Volonciu, *op. cit.*, p. 38.